

Rózsa Huba tantárgyai

ÓSZÖVETSÉGI BEVEZETÉS

Mely szakokon oktatják:

Teológus, hittanár

Tantárgyfelelős neve:

dr. Rózsa Huba Phd

Tantárgyfelelős beosztása:

megbízott óraadó, professzor emeritus

1./ A tantárgy általános célja és specifikus célkitűzései:

általános célja

- általános bevezetés az Ószövetség könyveihez (a Biblia elnevezése, beosztása, sugalmazottság értelme, kánontörténet, szövegtörténet, a Biblia ókori fordításai)
- részletes bevezetés Ószövetség könyveinek irodalom és keletkezéstörténetébe a héber Biblia hármasság beosztása alapján (Törvény, Próféták, Írások), az irodalomkritika, a redakció-, a forma-, a hagyomány- és kánontörténet módszerének alkalmazásával. A katolikus Ószövetség ún. deuterokanonikus könyvei külön egységben kerülnek bemutatásra.
- az egyes könyvek teológiai tanításának ismertetése,
- a bevezetés keretében kerül sor a bibliai Izrael történetének ismertetésére a kezdetektől a Kr. e. I. századig, és az ókori Kelet történetének bemutatására tekintettel Izrael történetére.

Ószövetségi bevezetés (4 félév, heti két óra)

specifikus célkitűzése

- az ószövetségi bevezetés olyan tudásanyagot közöl a hallgatóknak, amelynek birtokában a Biblia szövegeit szakszerűen, tudományos megalapozottsággal és az Egyház hitének megfelelően képesek lesznek magyarázni.
- az Ószövetség Bibliájának ismerete egyúttal felkészít az Újszövetség Bibliájának mélyebb megértésére. Ezért az ószövetségi bevezetés szerves egységben áll az újszövetségi bevezetés tantárgyával is.

2./ Feltételezett tudásanyag, előképzettségi szint:

- az ószövetségi bevezetés alapozó tárgy, vagyis a további a teológiai képzés egyik feltételezett tudásanyaga. Tanulása tehát nem követel többet, mint a középiskolai érettségivel szerzett előképzettségi szintet.

3./ A tantárgy tartalma:

Általános bevezetés

Az általános bevezetés az Ószövetség könyveinek felosztásával, kánon- és szövegtörténetével, valamint az héber Biblia ókori fordításainak ismertetésével foglalkozik

Törvény és a korábbi próféták

Az előadások a héber kánon első részével a Tórával, a Törvénnyel (Teremtés, Kivonulás, Leviták, Számok, Második Törvénykönyv), vagy szaknyelven a

Pentateuchussal foglalkoznak, amelyek keretében sor kerül a Pentateuchus-kutatás történetének és jelenlegi állásának ismertetésére, majd hagyománytörténeti megközelítéssel a Pentateuchus végső kánoni formájából kiindulva a bibliai szöveg kialakulásának egyes fázisai ill. rétegei, valamint tanításuk nyerne bemutatást. A Deuteronomium, és a héber kánon második részében, a korábbi próféták címszóval jelölt József, Bírák, 1-2 Sámuel és az 1-2 Királyok könyve az ún. Deuteronomisztikus Történeti Mű összefüggésében kerül tárgyalásra.

Próféták

A héber kánon második része a Próféták (a Próféták első csoportját a korábbi próféták címszóval jelölt József, Bírák, 1-2 Sámuel és az 1-2 Királyok könyve alkotják, amelyek a Törvénnyel összefüggésben kerülnek tárgyalásra). A második csoport a későbbi próféták címszóval a tényleges próféták könyveit jelöli (a nagypróféták: Iz, Jer, Ez; a kispróféták: Oz, Joel Ám, Abd, Jón, Mik, Náh, Hab, Szof, Ag, Zak, Mal.). Részletes bemutatásra kerül az egyes könyvek kortörténete, szerkezete, keletkezés- és hagyománytörténete, tanítása.

Írások és az Ószövetség deuterokanonikus könyvei

A héber kánon harmadik része, az Írások (Zsolt, Jób, Péld, Rut, Énekek, Préd, Sir, Eszt, Dán, Ezd, Neh, 1-2 Krón). Az Írások mellett tárgyalásra kerülnek a katolikus Ószövetség ún. deuterokanonikus könyvei (Bár, Jer levele, Tób, Jud, 1-2 Makk, Bölcs, Sirák, Eszt és Dán könyve görög kiegészítései). Részletes bemutatásra kerül az egyes könyvek kortörténete, szerkezete, keletkezés- és hagyománytörténete, tanítása.

Izrael története

A bibliai Izrael történetével foglalkozik, a Kr. e. XII. századtól, Izraelnek megjelenésétől egészen a Hasmonaeus korig, kitérve az Izrael kezdeteit őrző hagyományokra is (patriárkák, mózesi hagyomány). A történeti anyag feldolgozása a források (régészet, profán és bibliai szövegek) kritikus kiértékelésén alapul. Ismertetésre kerülnek az ókori Kelet történelmének azon részletei, amelyek szükségesek a bibliai Izrael történetének megértéséhez.

4./ A tantárgy oktatásának időterve

Az ószövetségi bevezetés című tárgy oktatása 4 félév, heti 2 órában az alábbi beosztásban történik:

1. félév (heti 2 órában): általános bevezető, Izrael története
2. félév (heti 2 órában): Törvény, korábbi próféták
3. félév (heti 2 órában): későbbi próféták
4. félév (heti 2 órában): Írások, az Ószövetség deuterokanonikus könyvei

5./ Évközi ellenőrzés módja

A teológus és hittanár szakon az évközi ellenőrzés zárthelyi formájában történik, adott esetben ez történhet szóbeli formában is.

6./ A számonkérés módja

A számonkérés a félévek végén kollokviumokon történik, amelyre a hallgatók az előadott tanulmányi anyagból tételjegyzéket kapnak.

7./ Kötelező jegyzetek ill. ajánlott irodalom:

kötelező tankönyv: teológus és hittanár szak

Rózsa Huba: Ószövetség keletkezése I-II., Budapest 1999³ és 2002³ kézikönyv
Rózsa Huba: Ószövetségi bevezető, Budapest 2012⁴ (Szent István Társulat). A negyedik javított és bővített kiadás

kötelező jegyzet:

Izrael története, Budapest 2007, PPKE HTK jegyzete

Ajánlott irodalom

Valamennyi témához ajánlott: Jeromos Bibliakommentár I-III, Budapest 2002. 2003 valamint a Szent István Társulat 2005-ben kiadott Bibliájának ószövetségi bevezetői, továbbá *K. Schmid*, Literaturgeschichte des Alten Testaments. Eine einföhrung, Darmstadt, 2008, és *David M. Carr*, The Formation of the Hebrew Bible. A New Reconstruction, Oxford 2011.

Ajánlott irodalom a Törvényhez és a korábbi Prófétákhoz:

A. D. Knight-G. M. Tucker. The Hebrew Bible and Its Modern Interpreters, Philadelphia/Chico 1984;

A. de Pury szerk.: Le Pentateuque en question, Genf 2002³; ennek a könyvnek 9-80 oldala magyar fordításban is megjelent *A. de Pury-Th. Römer*: A pentateuchos kutatás rövid története, Budapest 1994 (A Budapesti Református Teológiai Akadémia Bibliai és Judaisztikai kutatócsoportjának kiadványai 9. füzet);

A. de Pury szerk.: Israël construit son histoire. L'historiographie deutéronomiste á la lumière des recherches récentes, Genf 1996;

J. L. Ska: Introduction á la lecture du Pentateuque, Brüsszel 2002

T. Römer szerk.: Introduction á L'Ancient Testament, Genf 2009

E. Zenger szerk.: Einleitung in das Alte Testament, Stuttgart 2012⁸.

Jan Chr. Gertz szerk. Grundinformation Altes Testament, Göttingen 2010⁴,

Thomas D. Dozeman és mások szerk. The Pentateuch, (FAT 78),Tübingen 2011

Ajánlott irodalom a Prófétákhoz:

J. Blenkinsopp: A History of Prophecy in Israel, Philadelphia 1983; német fordításban Geschichte der Prophetie. Von den Anfängen bis zum hellenistischen Zeitalter, Stuttgart 1998

A. D. Knight-G. M. Tucker. The Hebrew Bible and its Modern Interpreters, Philadelphia/Chico 1985;

O. Kaiser. Einleitung in das Alte Testament, Gütersloh 1985;

O. Kaiser, Grundriss der Einleitung in die kanonischen und deuterokanonischen Schriften des Alten Testaments, Gütersloh 1994 II.;

K. Koch, Die Propheten I.,Stuttgart 1995³, II. Stuttgart 1988²,

R. G. Kratz, Die Propheten Israels, München 2003

Diana V. Edelman/Ehud ben Zvi, szerk., The Production of Prophecy, Constructing Prophecy and Prohets in Yehud, London 2009

T. Römer szerk.: Introduction á L'Ancient Testament, Genf 2009

Jan Chr. Gertz szerk. Grundinformation Altes Testament, Göttingen 2010⁴,

E. Zenger szerk.: Einleitung in das Alte Testament, Stuttgart 2012⁸.

Ajánlott irodalom az Írásokhoz és az Ószövetség deuterokanonikus könyveihez

- H. D. Preuss*, Einleitung in die alttestamentliche Weisheitsliteratur, Stuttgart 1987
A. D. Knight-G. M. Tucker: The Hebrew Bible and Its Modern Interpreters, Philadelphia/Chico 1985;
J. Aunau: Les Psalms et les autres Écrits, Párizs 1990;
O. Kaiser: Einleitung in das Alte Testament, Gütersloh 1984⁵;
O. Kaiser: Grundriss der Einleitung in die kanonischen und deuterokanonischen Schriften des Alten Testaments, Gütersloh I. 1992, II. III. 1994;
Xeravits Géza, A deuterokanonikus könyvek, Budapest 2008
T. Römer szerk.,: Introduction à L'Ancient Testament, Genf 2009
Jan Chr. Gertz szerk. Grundinformation Altes Testament, Göttingen 2010⁴,
E. Zenger szerk.: Einleitung in das Alte Testament, Stuttgart 2012⁸.

Ajánlott irodalom Izrael történetéhez

- J. Bright*: Izrael története, Budapest 1977;
H. Jagersma: Izrael története az ószövetségi korban I-II., Budapest 1991;
H. Donner: Geschichte des Volkes Israel und seiner Nachbarn in Grundzügen I-II, Göttingen 1984,1986;
J. H. Hayes-J. M. Miller: Israelite and Judaeon History, London1977;
G. W. Ahlström: The History of Ancient Palestine from the Palaeolithic Period to Alexander's Conquest, Sheffield 1993;
D. Kinet, Geschichte Israels, Würzburg 2001
J. P. Miranda, Kleine Einführung in die Geschichte Israels, Stuttgart 2002
S. Bock, A bibliai Izrael története, Budapest 2005²
A. Kuhrt, Az ókori Közel-Kelet, Budapest 2005
I. Finkelstein / N. A. Silberman, Biblia és régészet. Az ókori Izrael történelmének két arca, (Gold Book) 2004
I. Finkelstein / N. A. Silberman, Davis and Solomon. In Search of the Bible's Sacred Kings and the Roots of the Western Tradition, 2006, német fordítása David und Salomo. Archäologen entschlüsseln einen Mythos, München 2006, 2009
J. M. Miller/J. H. Hayes, Az ókori Izrael és Júda története, PPKE BTK, Budapest 2003
L. L. Grabbe, Ancient Israel, London 2007, 2012
Jan Chr. Gertz szerk. Grundinformation Altes Testament, Göttingen 2010⁴, 59-192 old.
E. Zenger szerk.: Einleitung in das Alte Testament, Stuttgart 2012⁸.701-859 old.

A II. CIKLUS KURZUSAI (DOKTORI KURZUS)

Mely szakokon oktatják

A II. kurzus ciklusait csak a teológus szakon végzett hallgatók számára oktatják, akik doktori fokozatot akarnak szerezni.

Tantárgyfelelős neve:

dr. Rózsa Huba PhD

Tantárgyfelelős bosztása:

megbízott előadó, professor emeritus

Licenciakurzusok (3 félév, heti egy óra)

specifikus célkitűzése

A három doktorátusi témának megfelelően ~ Isten, Jézus Krisztus, Egyház ~ az ószövetségi licenciakurzusok témája a következő: Az Ószövetség istenképe, Messiási jövendölések az Ószövetségben, Izrael és az Egyház. A hangsúly elsősorban a megadott témák biblikus teológiai megközelítésére tevődik, de szóba kerül a témakörökkel kapcsolatos valamennyi történelmi, irodalmi és vallástörténeti, vagy exegetikus kérdés is, amelyek a mai biblikus kutatást foglalkoztatják. Az előadások keretében a héber szöveg alapján meghatározott szakaszokat elemzünk, és kb. 80 héber vers olvasása, fordítása és nyelvtani elemzése a hallgatók számára kötelező.

A tantárgyak megnevezése és oktatásának időterve

Mindhárom tárgy oktatását azonos félév és óraszámban (1 félév, heti 1 óra) írja elő a tanrend:

1 félév (heti 2 óra): Az Ószövetség Isten-képe

1 félév (heti 2 óra): Messiási jövendölések az Ószövetségben

1 félév (heti 2 óra): Izrael és az Egyház

A számonkérés módja

A számonkérés mindhárom tárgy esetében a félévek végén kollokvium formájában történik. kb. 80 héber vers olvasása, fordítása és nyelvtani elemzése a hallgatók számára kötelező.

Az Ószövetség Isten-képe

A tantárgy általános célja és specifikus célkitűzései

általános célja

– Izrael istenhitének eredete és megnyilvánulásai Izrael vallástörténetében

specifikus célkitűzései

– az előadások rámutatni igyekeznek arra, hogy Izrael monoteizmusa, bár folyamatosan gazdagodott és elméletileg is új meghatározottságokat szerzett, mégis nem vallásfejlődés, hanem kinyilatkoztatásból ered. JHWH-hit minden alapvető vonásásával megtalálható Izrael kezdetén.

A tantárgy tartalma

Az előadások az Ószövetség Isten-képének összefüggésében a következő témákat ölelik fel: 1) Izrael monoteizmusának eredete és problémája a mai biblikus kutatásban, 2) az Isten-kép jellegzetes vonásai Izrael vallástörténetének egyes fázisaiban (Mózes-Exodus-Sinai, az állam kialakulása előtti kor, az állam megjelenése, a prófétizmus, a Deuteronomium és a deuteronomisztikus kör, a fogság és a fogság utáni kor).. A szeminárium keretében az izraelita monoteizmus szempontjából fontos bibliai szövegeket is elemzünk a héber szöveg alapján..

Messiási jövendölések az Ószövetségben

1./ A tantárgy általános célja és specifikus célkitűzései

általános célja

– a messiási eszme fejlődésének bemutatása a kezdetektől az un. intertestamentárius korszakig

specifikus célkitűzései

– az előadások érzékeltetik, hogy a messiási eszme folyamatosan nyerte el végső formáját, Izrael újabb és újabb üdvtörténeti tapasztalataival gazdagodva

A tantárgy tartalma

Az I. ciklus ószövetségi exegézis kurzusaiban egy szemeszter az Ószövetség messiási szövegeinek elemzésével foglalkozik. A II. ciklusban a B specializációs irány hallgatói a messiási szövegek témakörben olyan részletekkel ismerkednek meg, amelyekre az exegézisben nem kerül sor: pl. üdvösségközvetítés és eszkatológia, a királyság és a királyeszméből a messiási eszme kibontakozása, ill. olyan bibliai szövegek elemzése, amelyek az ószövetségi üdvösségvárás tanúi, de az idő rövidsége miatt az exegézisben nem jutott idő elemzésükre. Nemcsak a királyi, hanem a többi üdvösségközvetítői vonal messiási jövendöléseit is szem előtt tartva mutatjuk be, hogyan torkollnak mindezek az Újszövetségbe.

Izrael és az Egyház

A tantárgy általános célja és specifikus célkitűzései

általános célja

– Az előadások több vonatkozásban bemutatják Izrael és az Egyház közötti üdvtörténeti folyamatosságot

specifikus célkitűzései

– Az ószövetségi Izrael az Egyház számára „praeparatio et figura”. Ezért az újszövetségi egyháztan csak Izraelnek, az Ószövetség üdvközösségének ismeretében válik teljesen érthetővé.

A tantárgy tartalma

Az ószövetségi Izrael az Egyház számára „praeparatio et figura”. Az előadások első része az ószövetségi „ecclesia” formáit (vándorló nép a 12 törzs szövetség stb), a második része Jahve Izraelhez való kapcsolatát, a harmadik rész pedig kontingens formákat és konstitutív elemeket (egyén-közösség, intézmény karizma stb) tárgyal. Mindhárom rész bemutatja, hogy az ószövetségi ekkleziológia elemei hogyan folytatódnak beteljesedett szinten az Újszövetségben.

Kötelező jegyzetek ill. ajánlott irodalom

kötelező jegyzet

mindhárom tárgyból a hallgatók által sokszorosított jegyzetek készülnek

Ajánlott irodalom

Az Ószövetség Isten-képe kurzushoz

KEEL, O., szerk., *Monotheismus im Alten Israel und seiner Umwelt*, (BB 14), Freiburg/Schweiz 1980; – B. LANG szerkesztésében: *Der einzige Gott. Geburt des biblischen Monotheismus*, München 1981; – HAAG, E. szerk., *Gott, der einzige. Zur Entstehung des Monotheismus in Israel*, (QD 104), Freiburg i. B 1985; – E. ZENGER / M. TH. WACKER szerk., *Der eine Gott und die Göttin*, (QD135) Freiburg i. Bg. 1992

– DIETRICH, W./M. A. KLOPFENSTEIN szerk., *Ein Gott allein? JHWH-Verehrung und biblischer Monotheismus im Kontext der israelitischen und altorientalischen Religionsgeschichte*, (OBO 139), Göttingen 1993; – F. STOLZ, *Einführung in den biblischen Monotheismus*, Darmstadt 1996; – DAY, J., *Yahweh and the Gods and Goddesses of Canaan*, (JSOT'S 265), Sheffield 2000; – BECKING, B., szerk., *Only On God? Monotheism in Ancient Israel and the Veneration of the Goddess Asherah*, Sheffield 2001; – OEMING, M./SCHMIDT, K. szerk., *Der eine Gott und die Götter. Polytheismus und Montheismus im antiken Israel*, (ATHANT 82), Zürich 2003. – N. Macdonald, *Deuteronomy and the Meaning of Monotheism*, FAT 2/1, Tübingen 2003

A monoteizmus kutatásának helyzetéről jó áttekintést nyújt: KÖCKERT, M., *Von einem zum einzigen Gott. Zur Diskussion der Religionsgeschichte Israels*, BThZ 15 (1998) 137-175 old.; – ZWICKEL, W., *Religionsgeschichte Israels. Einführung in den gegenwärtigen Forschungsstand in den deutschsprachigen Ländern*, in: *Religionsgeschichte Israels. Formale und materielle Aspekte*, B. Janowski/M. Köckert szerk., Gütersloh 1999, 9-56 old.; – HARTENSTEIN, F., *Religionsgeschichte Israels - ein Überblick über die Forschung seit 1990*, VuF 48 (2003) 2-28 old. – Izrael vallástörténete: P. D. MILLER Jr./ P. D. HANSON / S. D. MCBRIDGE szerk., *Ancient Israelite Religion. Essays in Honor of F. M. Cross*, Philadelphia 1987; – MILLER, P. D., *The Religion of Ancient Israel*, (Library of Ancient Israel), London/Louisville 2000; ALBERTZ, R., *Religionsgeschichte Israels in alttestamentlicher Zeit I.-II.*, Göttingen 1992, ATD Ergänzungsreihe Bd 8/1-2; – DAY, J., *The Religion of Israel*, in: *Text in Context. Essays by Members of the Society for Old Testament Study*, A. D. H. Mayes szerk., Oxford 2000, 428-453 old (kiváló összefoglaló áttekintés) ; – Rózsa H., *A monoteizmus Izraelben*, Teológia XXXIII. évf. 1-2. szám. (1999) 37-50; JHWH az egyetlen Isten I.-III., Teológia 3-4. szám (2005) 137-152 és Teológia 1-2-szám (2006),

Ajánlott irodalom

Messiási jövendölések az Ószövetségben előadásokhoz

G. Fohrer: *Geschichte der israelitischen Religion*, Berlin 1969; H. Cazelles: *Le Messie de la Bible. Christologie de l'Ancien Testament*, Párizs 1978, német nyelven *Die Christologie des Alten Testaments*, Einsiedeln 1985; P. Grelot: *L'espérance juive à l'heure de Jésus*, Párizs 1978; E. Zenger: *Jesus von Nazareth und die messianische Hoffnungen des alttestamentlichen Israel: Christologische Schwerpunkte*, W. Kasper szerk., Düsseldorf 1980, 37-78 old. J. Neusner/W. S. Green/E. Frerichs szerk., *Judaisms and Their Messiahs at the Turn of the Christian Era*, Cambridge 1987; J. Day, *King and Messiah. Israel and The Ancient Near East*, Sheffield 1998; E. J. Waschke, *Der Gesalbte*, Berlin 2001; H. J. Fabry/K. Scholtissek, *Der Messias*, Würzburg 2002; Rózsa, H., *Üvösségközvetítők az Ószövetségben* (a témára vonatkozó további szakirodalom részletes bemutatásával), Budapest 2001, 2005²;

Az Izrael és az Egyház előadásokhoz

H. Vorgrimmler,: *Strukturen der alttestamentlichen Eschatologie, Mysterium Salutis IV/1*, 1-98 old.

J. Schreiner szerk.: *Unterwegs zur Kirche. Alttestamentliche Konzeptionen*, Freiburg 1987

Ószövetségi bevezetés: előadások a 2013/2014 tanévben

Első félévben: A bibliai Izrael története, általános bevezető

Második félévben: A Törvény és a korábbi próféták

Különelőadás a 2013/2014 tanévben

Különelőadás (heti egy óra)

általános és specifikus cél

A különelőadások az ószövetségi szeminaristák és egy-egy biblikus részletkérdés iránt behatóbban érdeklődő hallgatók számára szólnak. Olyan ószövetségi témák vagy részletkérdések kerülnek tárgyalásra, amelyek bővebb bemutatására az institutionális kurzusok keretében nincs lehetőség. A különelőadásokban minden félévben más és más kiválasztott témakörrel ismerkedhetnek meg a hallgatók.

Jézus szenvedéstörténete és az Ószövetség (Első félév)

A tantárgy tartalmi ismertetése

Ajánlott irodalom

Prófétai meghívás küldetés az Ószövetségben (Második félév)

A tantárgy tartalmi ismertetése

A különelőadás a profétai meghívás formáival és sajátosságaival foglalkozik. A meghívottság alapvető vonása a bibliai prófétaaságnak, amely egyúttal meghatározza a próféta elkötelezettségét, és meghívásban megtapasztalt Isten élménye a próféta igehirdetését. Elsősorban bibliai a meghívás-szövegekből kiindulva tárgyaljuk a témát.

Ajánlott irodalom

RÓZSA H., *Prófétaaság és tradíció*, Vigilia 52 (1987) 322-328; *Prófétai karizma és küldetés az Ószövetségben*, Teológia XXIII (1989) 138-143; *Prófétai meghívások az Ószövetségben* in: Ecclesiam aedificans. A 70 éves Keresztes Szilárd püspök köszöntése (ISBN 963 9385 25 5). Szerkesztette Ivancsó István. Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola kiadása.. Nyíregyháza 2002, 313-324 old.; – KOCH, K., art. *Propheten/Prophetie II. In Israel und seiner Umwelt*, TRE 27, (2000), 477-499 old., rövid áttekintésben lásd KAISER, O., *Der Gott des Alten Testaments. Theologie des Alten Testaments 1: Grundlegung*, (UTB 1747), Göttingen 1993, 213-231; – HORST, F., *Die Visionschilderungen der alttestamentlichen Propheten*, EvTh 20 (1960) 193-205 old.: Das Prophetenverständnis in der deutschsprachigen Forschung seit Heinrich Ewald, P. H. A. Neumann szerk., (EdF CCCVII) Darmstadt 1979, 438-454 old.; – KILIAN, R., *Die prophetischen Berufsberichte: Theologie im Wandel*, München 1967, 356-376 old.: Studien zu alttestamentlichen Texten und Situationen, (SBAB 28), Stuttgart 1999, 53-76 old.; – VIEWEGER, B., *Die Spezifik der Berufsberichte Jeremias und Ezechiels im Umfeld ähnlicher Einheiten des Alten Testaments*, (BEAT 6), Frankfurt am Main 1986; – SCHMIDT, W. H., *Alttestamentliche Glaube*, Neukirchen-Vluyn 1996⁸, 320-331; – RICHTER, W., *Die*

sogenannten vorprophetischen Berufungsberichte. Eine literaturwissenschaftliche Studie zu 1 Sam 9,1-10,16, Ex 3f. und Ri 6,11b-17, (FRLANT 101) Göttingen 1970; – SCHMITT, H. C., Das sog. vorprophetische Berufungsschema, ZAW 104 (1992) 202-214; – Leben trotz Tod, Jahrbuch für Biblische Theologie Band 19 (2004) (JBTh 19)